

FLORIAN ILLIES

1913

CO JSEM JEŠTĚ CHTĚL VYPŘÁVĚT

HOST

Originally published as 1913. Was ich unbedingt
noch erzählen wollte

Copyright © S. Fischer Verlag GmbH,
Frankfurt am Main, 2018

Cover picture by Europeana/Unsplash

Translation © Tomáš Dimter, 2021

Czech edition © Host – vydavatelství, s. r. o., 2022
(elektronické vydání)

Překlad knihy podpořil Goethe-Institut

The translation of this work was supported
by a grant from the Goethe-Institut

ISBN 978-80-275-0659-0 (PDF)

ISBN 978-80-275-0660-6 (ePUB)

ISBN 978-80-275-0661-3 (MobiPocket)

ZIMA 1913

Maxim Gorkij se na Capri spálí na slunci. Peter Panter loví Theobalda Tigra. Hermann Hesse prahne po zubaři a Puccini nemá chuť se bít. Na nebi se objeví nová kometa a Rasputin očaruje ruské ženy. Ale Marcel Proust nenajde vydavatele svého *Hledání ztraceného času*. MUDr. Arthur Schnitzler se stará o svého nejtěžšího pacienta, přítomnost. Polykač ohně z Berlína-Pankowa se stane albánským králem. Jen na pět dní. Ale stane se.

Stanisław Witkacy fotografuje úchvatně nádhernou Jadwigu Janczewską. Ale ona si už beztak opatřila revolver.

LEDEN

.....

O této silvestrovské noci, v hodinách mezi 31. prosincem 1912 a 1. lednem 1913, začíná naše přítomnost. Vzhledem k ročnímu období je příliš teplo. Ale to známe. Jinak neznáme nic. Srdečně vítajte.

...

Onoho 31. prosince se v Kolíně nad Rýnem připozdilo, venku poprchává. Rudolf Steiner, mesiáš antropozofie, se svým řečněním dostal do ráže, čtvrtý večer po sobě v Kolíně hovoří, posluchači mu visí na rtech, Steiner právě sahá po jasmínovém čaji, usrkne si, v tu chvíli zvony odbíjejí půlnoc, na ulicích je slyšet, jak lidé křičí a oslavují, ale Rudolf Steiner dál vykládá a oznamuje, že rozrušené Německo může znovu nalézt svůj klid pouze prostřednictvím jógy: „V józe se duše uvolňuje od toho, v čem je zahalena, překonává to, v čem je zahalena.“ Tak praví Steiner, odejde a zahalí se mlčením. Tak na Nový rok!

...

Picasso se podívá na svého psa, který na něho upírá oči: Frika, tato zvláštní kříženka bretaňského ohaře a německého ovčáka, nemá ráda, když si Picasso balí kufr, to pak kňučí a pokaždé chce s ním. Kamkoli. A tak ji malíř vezme na vodítko, zavolá Evě, své nové milence, a ve třech vyrazí do Paříže a nejbližším vlakem jedou do Barcelony.

Picasso chce otci představit svoji novou lásku (za necelý rok budou otec, pes i Eva mrtví, ale to sem nepatří).

...

Hermann Hesse a jeho žena Mia to chtějí zkusit ještě jednou. Odložili své děti Bruna, Heintera a Martina u tchyně a odjeli do Grindelwaldu — od jejich nového domu u Bernu to není daleko do hor —, do malého hotelu U Pošty, který se v těchto dnech už nedlouho po třetí hodině odpolední noří do stínu mohutné severní stěny Eigeru. Hesse a jeho žena doufají, že se jim podaří v potemnělém jasu opět nalézt lásku. Ztratili ji, jako jiní lidé ztrácejí hůl nebo klobouk. Ale mrholí. Jen počkejte, říká hoteliér, zanedlouho přejde déšť ve sněžení. Takže si pár vypůjčí lyže. Ale dál mrholí. A silvestrovský večer v hotelu je dlouhý, trýznivý a mlčenlivý, aspoň že víno je dobré. Pak konečně nějak nastane půlnoc. Unaveně si přituknou. Pak jdou na pokoj. Když ráno odhrnou těžký závěs a vyhlédnou z okna, pořád ještě prší. Po snídani Hermann Hesse vrátí nepoužitou lyže.

...

Rilke právě píše z Rondy opravdu dojemné věci činorodému Rodinovi.

...

Mrzutý Hugo von Hofmannsthal kráčí 31. prosince vídeňskými ulicemi. Poslední procházka starým rokem. Mráz obalil větvoví stromů v alejích a také ve spárách zdí sedí bílé krystaly. Na město se pomalu snáší temný chlad. Když se Hofmannsthal vrátí do bytu a zamří se mu skla brýlí, čistým kapesníkem s nádherně vyvedeným monogramem

je otře. Ještě chladnou rukou přejede po komodě, na níž položí svůj klíč. Dědictví. Dotkne se i umělecky zdobeného zrcadla, jež kdysi viselo v domě předků. Posadí se za skvostný, ručně vyrobený sekretář a napíše: „Člověk má někdy dojem, jako by nám později narozeným zanechali otcové a praotcové jenom dvě věci: hezký nábytek a nadmíru citlivé nervy. U nás nezbylo nic než mrznoucí život, prázdná, holá skutečnost. Našemu životu přihlížíme; pohár vyprazdňujeme předčasně, a přesto zůstáváme nekonečně zíznaví.“ Pak zavolá svého sluhu. A požádá ho o první koňak. Už dávno ale ví, že mu to proti melancholii, jež mu leží na znavených víčkách, nepomůže. Hugo von Hofmannsthal proti tomu nic nesvede, ale zná zánik, který ostatní jenom tuší, zná konec, kde si ostatní jenom hrají své cynické hry. A tak píše svému příteli Eberhardu von Bodenhausenovi, děkuje mu za pozdrav „přes celé velké potemnělé Německo“ a doznává se: „Je mi tak divně v těchto dnech, v tom zmateném, tiše vyděšeném Rakousku, v tomto nevlastním děcku dějin, tak divně, osaměle, starostlivě.“ To znamená, že mě nikdo neposlouchá.

Jako mladík se von Hofmannsthal stal legendou, jeho verše uchvátily Evropu, Stefan George, Georg Brandes, Rudolf Borchardt, Arthur Schnitzler, ti všichni podlehli kouzlu tohoto génia. Jenže Hugo von Hofmannsthal těžce nesl břímě předčasně završeného díla i života — už téměř nepublikuje — a teď, v roce 1913, to byl skoro zapomenutý muž, pozůstatek starých dob, „světa včerejška“, a dávno minulý jako společnost, jejímž zázračným dítětem býval. Byl to poslední básník starého Rakouska, oné Vídně, v níž v lednu 1913 vstupuje regentství císaře Františka Josefa I. do neuvěřitelného pětadesátého roku. Císař byl korunován roku 1848 a v roce 1913 tuto korunu stále nosí, jako

by to byla ta nejsamozřejmější věc na světě. Ale právě pod jeho znaveným regentstvím, jež vyvěrá z hlubin devatenáctého století, přejímá ve Vídni vládu moderna. S revolučními vůdci Robertem Musilem, Ludwigem Wittgensteinem, Sigmundem Freudem, Stefanem Zweigem, Arnoldem Schönbergem, Albanem Bergem, Egonem Schielem, Oskarem Kokoschkou a Georgem Traklem. Ti všichni chtějí slovy, tóny a obrazy úplně překopat svět.

...

Hedwig Pringsheimová, mondénní tchyně Thomase Manna, vyráží časně večer — masérka konečně odešla — ze své vily na mnichovské Arcisstrasse 12 na silvestrovskou večeři „k Tommymu“ (to není restaurant v New Yorku, nýbrž její patriarchální označení pro rodinu dcery Katii, provdané Mannové, která bydlí na Mauerkircherstrasse 13). Ale jakmile si Hedwig v bytě Mannových sedne, okamžitě jí znovu vystřelí bolest do zad, zatracený ischias. Protože dobrý Tommy musí následující den odcestovat do Berlína (čehož bude ještě hořce litovat), starý kazimír zábavy přerušil silvestrovský večer v jedenáct hodin: „Víte, brzy ráno musím pryč.“ Ale už předtím to bylo, jak říká tchyně, tak nanejvýš „přijatelně útulné“. V rachotící tramvaji cestou domů odbíjejí hodiny na náměstí Odeon dvanáctou. Hedwig bolí záda, její muž, profesor matematiky Alfred Pringsheim, sedí vedle ní, mlčí a počítá cosi s komplikovanými prvočísly. Jak neromantické. Přesně o ulici dál sedí Karl Valentin a této noci píše Liesl Karlstadtové: „Ať nás nikdy neopustí zdraví a náš znamenitý humor a zůstaň mou hodnou Lízinkou.“ Jak romantické.

...

Ano, přesně té noci začíná Louis Armstrong v dalekém New Orleansu hrát na trubku. A v Praze sedí Franz Kafka u otevřeného okna a toužebně, okouzleně a rozrušeně píše slečně Felici Bauerové, Immanuelkirchstrasse 4, Berlín.

...

Naproti tomu velký maďarský romanopisec, freudián, morfinista a erotoman Géza Csáth sedí této noci v malém lékařském bytě v sanatoriu nevelkých lázní Štubňa, v posledním cípu obrovské rakousko-uherské říše, ještě si trochu čte v Casanovových spisech, pak si zapálí doutník Luxor, ještě jednou si do stříkačky natáhne 0,002 gramu morfia a zhodnotí úspěšnou roční bilanci: „360- až 380krát koitus.“ Jde to i konkrétněji? Ale ano. Csáth sestaví puntičkářský soupis svého vztahu s milenkou Olgou Jónásovou, jenž svou přesností předčí výčet Roberta Musila: „424krát koitus za 345 dní, tedy denně 1,268 koitu.“ A když už je u toho: „Spotřeba morfia: 170 centigramů, tedy denně 0,056 gramu.“ A „bilance roku“ pokračuje: „Příjem 7390 korun. Sbalil jsem deset různých žen, z toho dvě panny. Vyšla mi kniha o duševních chorobách.“ A co by se mělo stát v roce 1913? Plán je jasný: „Koitus obden. Nechat si udělat zuby. Nový žaket.“ No tak do toho.

...

V roce 1913 je všechno nové. Všude se zakládají časopisy, které chtějí vynulovat čas. Zatímco Maximilian Harden si už od roku 1892 ve svém časopise *Die Zukunft* (Budoucnost) budoucnost přisvojuje, následující generace si ji předsevzala. Gottfried Benn, mladý lékař v nemocnici Westend v Berlíně, nabízí čerstvé básně jak časopisu Paula Zecha *Das neue Pathos* (Nový patos), tak i časopisu Heinricha

Bachmaira *Die neue Kunst* (Nové umění). Vynechá jen roku 1913 založený list *Der Anfang* (Počátek). Zato tam, tedy do prvního čísla časopisu *Der Anfang*, na straně jedna píše mladý Walter Benjamin. Jak symbolický start, jak symbolický konec „berlínského mládí kolem roku devatenáct set“.

...

Marcel Proust je konečně hotov s prvním dílem *Hledání ztraceného času*. Povedlo se. Vzniklo z toho sedm set dvánáct hustě popsaných stran. Tlustý rukopisný svazek Proust zaslal pařížskému nakladatelství Fasquelle, pak do Ollendorffu, následně do Gallimardu. Všechna jej odmítanou. Z Gallimardu přišlo zamítnutí osobně od šéflektora, spisovatele Andrého Gida, který se smí pyšnit tím, že ho Oscar Wilde před nedávnem v Maroku zasvětil do radostí homosexuální lásky. Četbu Proustova rukopisu přerušil asi po sedmdesáti stranách, protože při jednom popisu účesu narazil na syntaktickou nepřesnost, která mu leze neskutečně na nervy. André Gide je podobně vznětlivý jako Marcel Proust. V každém případě měl Gide dojem, že tomuto autorovi nemůže důvěřovat. Později, když už měl sám pramálo vlasů, označí André Gide toto škobrtnutí o nesprávný účes za největší chybu svého života. Teď je však zklamaný Marcel Proust. „Kniha,“ píše, „nyní vyžaduje hrob, který je nachystaný, aby se zavřel i nade mnou.“

...

Ráno 1. ledna, a to v 8.30, chcete-li to vědět přesně, nastoupí císař Vilém II. a jeho žena Augusta Viktorie u Nového paláce v Postupimi do automobilu, aby se nechali zavézt do oficiálního hlavního sídla monarchie, městského

zámku v Berlíně. Přijeli tam, aniž se cokoli zaznamenaníhodného událo. Je to dobré znamení?

...

Odpoledne 1. ledna je Kalifornie protřepána zemětřesením. Epicentrum leží v onom údolí, které bude později coby Silicon Valley řídit celý svět. Bez ohledu na zemětřesení je 1. ledna v Americe poprvé odeslán balík poštou. O několik dní později přeruší Franz Kafka, zcela bezradný, práci na románu *Amerika*.

...

Dne 2. ledna maďarský předseda parlamentu hrabě István Tisza a opoziční předák hrabě Mihály Károlyi von Nagykárolyi demonstrují svým naivním měšťanským kolegům, jak je třeba řešit politické otázky nejsmysluplněji: soubodem. Za svítání 2. ledna se proti sobě postaví čelem a se šavlemi v rukou. Oba budou lehce zraněni. A následující den se zase pustí do práce v parlamentu. Hrabě Károlyi se potom musí nutně oženit, neboť nashromáždil hrou v karty nepředstavitelné dluhy ve výši dvanácti milionů korun. A hrabě Tisza se 10. června opět stane maďarským předsedou vlády. Ale to jej neodradí od toho, aby se 20. srpna opět pustil do souboje, tentokrát s opozičním poslancem Györgym Pallavicinim, jenž Tiszu obvinil z ovlivňování svědků v procesu vedeném kvůli nactiutrhaní.

I tentokrát se duelanti navzájem zraní. Těsně předtím, než byl Tisza po dalších nespočetných zmatcích během války v říjnu 1918 zastřelen povstalci, pronesl památná vědoucí poslední slova: „Jednou to přijít musí.“

...

Musí to jednou přijít? Ne. Giacomo Puccini obdrží 2. ledna ve svém toskánském venkovském sídle výzvu k souboji. Mnichovský baron Arnold von Stengel už nehodlá déle snášet Pucciniho poměr se svou chotí Josephinou. Ale Puccini raději střílí na kachny a divoká prasata než na lidi. Nechá baronovi vzkázat, že momentálně bohužel nemá na takový duel čas.

...

Den nato Arthur Schnitzler posílá z Vídně do Kodaně filmové společnosti Nordisk filmové zpracování své divadelní hry *Milkování*. V ní se musí čerstvě zamilovaný poručík Fritz zodpovídat z dávno zapomenutého milostného poměru s vdanou ženou. Ani manžel paroháč už svou ženu nemiluje, ale nakonec jde přece o čest. Fritz umírá. Manželství je obnoveno. A přesto je naprosto nesmyslné. Tak zní diagnóza nejkomplicovanějšího pacienta MUDr. Arthura Schnitzlera, přítomnosti.

...

Třetího ledna končí éra němého filmu. Thomas Edison pořádá tento večer představení svého kinetofonu ve své dílně ve West Orange v New Jersey. Poprvé mohou být ukazovány obrázky zároveň s tóny. Takže to začíná.

...

Čtvrtého ledna umírá Alfred von Schlieffen, šéf generálního štábu německé armády. Po celý život plánoval válku. Byl největším stratégem své doby. Vytvořil „Plán útoku I“, preventivní úder proti úhlavnímu nepříteli, slavný „Schlieffenův plán“, jímž měla německá armáda převálcovat Francii. Jenže teď je mrtvý. Bude už nyní všechno dobré?

...

Ernst Zermelo formuluje v lednu 1913 na kongresu mezinárodní společnosti pro matematiku teorii her — s jedním příkladem z šachu. „V konečných hrách o dvou osobách a s nulovým součtem (jako třeba šach) existuje buď dominantní strategie pro jednoho hráče, pak tento může nezávisle na strategii druhého vyhrát, nebo taková strategie neexistuje.“ Bláznivá věta. Dobře že Schlieffen, velký stratég dominance, právě zemřel. A je vlastně jenom šach, nebo i souboj hrou o dvou osobách s nulovým součtem? A láska?

...

Mladé maďarské tanečnici Romole de Pulszky je dvacet tři let, je velmi plavovlasá, velmi pohledná, má světlou pleť a oči v barvě sèvreské modři. V Budapešti propadla tuto zimu skupině Ruský balet (Ballets Russes), zejména čtyřia-dvacetiletému Nižinskému v jeho roli století ve *Faunově odpoledni*. Když skupina kolem velkého impresária Ďagileva pokračovala dál do Vídně, tak prostě jela Romola s nimi. Už v tu chvíli věděla, že její obecný zájem platí Ruskému baletu, ale speciální onomu Nižinskému. Ve Vídni pod nějakou záminkou zaranžuje setkání s Ďagilevem v prázdném salonu hotelu Bristol. Naoko se ucházela o místo v baletní skupině. Ale ve skutečnosti stála o roli po boku Nižinského. Ďagilevovi to bylo okamžitě jasné a chránil svého milence kvůli jeho homosexualitě. Domníval se totiž, že on a Nižinskij jsou hrou o dvou osobách s nulovým součtem. Ale Romola de Pulszky využila svých kontaktů a i přes Ďagilevovu nedůvěru se ke skupině ihned oficiálně připojila. Na turné čekal na tanečníky Londýn. A zatímco večer tančili v Covent Garden *Petrušku* a *Faunovo odpoledne*,

ráno začínaly zkoušky na uměleckou revoluci — Stravinského prvotní, archaický scénář o pralesním světě *Svěcení jara*, pro něj se Nižinskij v chladném londýnském lednovém dešti snaží vytvořit choreografii. A každý den na tom znovu a znovu troskotá. Málem nebylo poznat, kdy jedna fáze u Stravinského končila a začínala další, všechno bylo tak křehké a propojené. Hrozí, že Nižinskij začne pochybovat o Stravinského genialitě. Stále znovu bezradně přerušuje zkoušky a dostává se do ráže. Romola de Pulszky mu starostlivě přehodí teplou deku přes ramena, aby se nenachladil.

...

Egon Schiele od ní nemůže odtrhnout oči. Pořád a znovu musí Wally malovat, většinou nahou nebo alespoň s odhaleným ohanbím. Jenže i pak zůstávají její oči tak děsivě neúčastné, tak nestoudně moderní. Také odpoledne 8. ledna sedí Egon Schiele ve svém ateliéru na Hietzinger Hauptstrasse 101 ve Vídni. Téměř vždycky tam jsou dvě tři modelky současně, které se zotavují z domácích zmatků, protahují se, opravují si šaty, ponechané samy sobě, a Schiele — když zavěťtí nějaký mimořádný motiv — se posadí před malířské štafle a naslouchá jako tygr chystající se ke skoku. Pak najednou v přetopeném velkém prostoru zakřičí „Dost!“, modelka musí v okamžení strnout a on ji rychlými tahy namaluje. A když se mu to líbí, pak znovu zanoří štětec do akvarelových barev a nanese ještě trochu červené a trochu modré. Moc rád to maloval u Wally, podvazky, rty, ohanbí v oné šílené zářivě oranžové, kterou občas věnoval i jejím vlasům. Jako krev působí tato výrazná, světlá červeně. Ani tohoto 8. ledna 1913 nemůže Schiele z Wally Neuzilové spustit oči, je tak poblázněný, že ji nutí

(nebo ona sama) sepsat prohlášení nezávislosti. A tak se polonahá Wally skloní nad Egonem Schielem a do jeho svatého skicáře napíše následující větu: „Tímto ubezpečuji, že nejsem do nikoho na světě zamilovaná. Wally.“ A on — spadl mu kámen ze srdce — neví, jestli ji má v tu chvíli namalovat, nebo pomilovat.

...

Značka cigaret Camel je založena ve Winston-Salemu v Severní Karolíně. Je to první značka, která nabízí cigarety v balíčku po dvaceti kusech. Rok 1913 tedy zahajuje dvacáté století cigaretového průmyslu. Na logu „kamelek“ od roku 1913 želbohu není žádný velbloud, nýbrž dromedár, a to Starý Joe, který patřil k cirkusu Barnum a Bailey. Barnum a Bailey hostují v lednu 1913 ve Winstonu, když Richard Joshua Reynolds, místo aby navrhoval logo, vyrazil odpoledne s dětmi do cirkusu. Večer se pak na jeho malířském stojanu stal z dromedára velbloud. Tajný příspěvek rodičovské péče ke globálním dějinám designu, díl I.

...

„Ještě jednou vykvést před osudem,“ básní Gottfried Benn přesně v té době, kdy vznikala fotografie dvou dívek, jež tak zvědavě hledí na svět, tak odvážně, ale přece jen také tak, jako by tušily, co přijde. Jsou to Lotte a Edeltrude, dcery fotografa Heinricha Kühna, jenž je právě v roce 1913 vyblejsknul v barvě na jím vynalezeném autochromu. „Vyblejsknul“, jak krásné staromódní slovo. V Kühnově případě to ale sedí, protože on hodně experimentoval — s fotoaparátem, s papírem — a jako jeden z prvních vytvořil silou světla skutečné barevné snímky. Fotografie s měkostí bez sladkosti, jak tomu sám říkával. Jako záběry

z románu Adalberta Stiftera *Pozdní léto*. Jeho děti musely mít vždycky šaty v červené a modré a tyrkysové jako malá divadelní společnost.

Byla to revoluce, co se — ještě jedno báječně staromódní vyjádření — „malíři světla“ Kühnovi na Richard-Wagner-Strasse 6 podařilo, protože poprvé došlo k překrytí přirozeného vnímání lidského světa s jeho fotografickým uchopením. Neboť nikdo nevidí svět černobíle — ale všichni museli v roce 1913 akceptovat fotografii v černobílé redukci, portréty, novinové snímky, reprodukce obrazů, kinofilm. Lotte, ročník 1904, a Edeltrude, ročník 1897, nevěděly, že jsou průkopnicemi této malé revoluce dějin mentality (Tajný příspěvek rodičovské péče ke globálním dějinám fotografie, díl I). Byly to prostě jenom děti. A tak se dál procházely pod velkým kaštanovníkem na zahradě, na svazích za domem, dívaly se přes plot do rozlehlého údolí. Hrály si s chůvou Mary Warnerovou, která k nim přibyla, když jim zemřela matka, a někdy později si všimly, že jejich otec začal fotografovat chůvu stejně často jako je samé. Tak cítily, jak začíná láska. Ostatně na fotografii z roku 1910 je přesně tato Mary Warnerová, jež se s Edeltrude prochází rozkvetlými tyrolskými loukami, zatímco mrak nad jejich hlavami ohlašuje hrozící budoucnost. Když vznikla fotografie dvou dívek, „byl krásný srpnový den roku 1913“. Touto větou začíná Robert Musil román tisíciletí *Muž bez vlastností*. Je to fiktivní přelom let 1913 a 1914, kdy Thomas Mann dokončuje román *Kouzelný vrch* — a je to reálný rok 1913, kdy jej Mann začal psát. Takže ten troufalý „kouzelný vrch“ fotografie, se svými svahy z vášně a melancholie, se také nacházel v Alpách, nedaleko Davosu.